UDK 391.91:(26+27+28)
https://doi.org/10.31337/oz.78.2.3
Prethodno priopćenje
Primljeno: 23.7.2022.
Prihvaćeno: 10.3.2023.

Je li tetoviranje grijeh?

Stajalište judaizma, islama i kršćanstva o tetoviranju

*László Heka**

Sažetak

Tetovaže su prisutne u ljudskoj populaciji od davnine. U životu plemenskih kultura imale su višestruko značenje. Članovi plemena tim su ritualom postajali ravnopravni članovi zajednice, stjecali su društveni rang, funkciju, pokazali da su sposobni podnositi bol, a pleme je postalo dobro definirano i prepoznatljivo. To je imalo sličan učinak i na pojedine njegove članove, pomažući im u razvijanju identiteta. U 20. stoljeću taj su način obilježavanja preuzeli članovi uličnih bandi i kriminalnih organizacija radi grupne identifikacije, a u zadnja dva desetljeća postao je globalni modni trend, koji je preko američke subkulture zahvatio i velik dio europske populacije. Ipak, judaizam, kršćanstvo i islam kao vjerski pravni sustavi ne gledaju blagonaklono na tetovaže kao oblik oštećivanja tijela. U ovom radu prikazujemo stajališta ta tri pravna sustava o tetovažama.

Ključne riječi: *tetoviranje; tetovaža; tijelo; lice; judaizam; islam; kršćanstvo*

Uvod

Pravni sustavi koji se temelje na vjeri u jednoga Boga i na Objavi (judaizam, kršćanstvo i islam) danas uglavnom postoje pored državnoga prava, izuzev nekoliko muslimanskih država u kojima je šerijat jedini izvor prava. Više od tri milijarde kršćana, muslimana i židova vjeruje i prihvaća da je Bog čovjeka stvorio na svoju sliku (Košić, 2019). To s jedne strane znači da svaki od nas u sebi i na sebi nosi “sliku Božju” (*imago Dei*) te kao takav ima neotuđivu vrijednost i dostojanstvo (Košić, 2019). S druge strane, čovjek predstavlja jedinstvo tijela i duše, te je »kao cjelina u svojoj duhovnoj i tjelesnoj dimenziji nositelj slike Božje« (Košić, 2019). Biskup Vlado Košić zaključuje kako tijelo »spada u čovjekov osobni identitet u tolikoj mjeri da je sam Bog postavši pravim čovjekom u Isusu Kristu uzeo stvarno ljudsko tijelo« (Košić, 2019). Poruka da je naše tijelo »hram

* Izv. prof. dr. habil. László Heka, Pravni fakultet Sveučilišta u Szegedu, Institut za poredbeno pravo i pravnu teoriju. Adresa: 6721 Szeged, Bocskai ut 10–12, Mađarska. ORCID iD: http://orcid.org/0000–0001–8561–2628. E–adresa: *heka@juris.u–szeged.hu*

Svetoga Duha« (1 Kor 6,19) kršćanina upućuje na uzdržavanje od bilo kakve radnje koja bi naštetila tijelu. Sveti Pavao apostol zabilježio je: »A sam Bog mira neka vas posvema posveti i cijelo vaše biće — duh vaš i duša i tijelo — neka se besprijekornim, sačuva za dolaska Gospodina našega Isusa Krista« (1 Sol 5,23).

Kršćanina, židova i muslimana Bog poziva na jednostavnost i skromnost u odijevanju i izgledu, jer se pri vrednovanju osobne vrijednosti ne oslanja na vanjski izgled, nego na nutarnju ljepotu (Kiš, 2003, 109). Tetovaža je kao intervencija na čovjekovu licu ili tijelu motivirana željom da se pojedinac nekomu svidi, jer nije zadovoljan svojim izgledom (Presečan, 2019). Katolicima tetovaža nije izrijekom zabranjena, za razliku od židova, kojima je to oblik idolatrije, ili muslimana, koji u njoj vide oštećivanje ljudskoga lica ili tijela.

1. Tetoviranje

Tetoviranje se obično definira kao trajno unošenje tinte različitih boja u kožu uz pomoć posebno izrađenih igli (Sanders i Vail, 2008). Stoljećima je taj običaj bio povezan s primitivnim kulturnim zajednicama, mornarima, prostitutkama, robovima i zatvorenicima, dakle ljudima koji se na taj način bili obilježeni kako bi mogli biti razlikovani od cijele zajednice (Peterson, 1997, 46). I sama izvorna riječ *tatau* (*tattaow* i *tattow*) potječe iz Polinezije i znači “obilježiti” ili “označiti”.[1] Običaj su od Maura preuzeli pomorci i donijeli ga u Zapadnu civilizaciju, a na Istoku je taj način “označavanja” odavno poznat. U Kini je svojedobno to bilo propisano kao kazna za oko dvjesto kaznenih djela. Počinitelju su utetovirali sramotni žig, koji je onemogućavao njegovu društvenu integraciju. Taj bi mu žig u slučaju počinjenja krađe bio utisnut iza uha, a u slučaju težega kaznenoga djela stavljan je na lice (Reed, 2000, 360). Seneka i Vergilije potvrđuju da su mnogi zatvorenici i kriminalci kod Rimljana i Grka imali tetovaže na tijelu. Taj običaj dokinuo je car Kostantin, jer je smatrao kako je čovjek zrcalo Božjega lica, pa se ono ne smije ni umazati ni promijeniti. Isto je mišljenje od 12. stoljeća zastupala Katolička crkva, pa je tetoviranje rađeno samo u zatvorima, u podzemlju (prostitutke, kriminalci) i među robovima. Ruski car Petar Veliki zapovjedio je da svakomu vojniku mora biti tetoviran znak križa na ruci, a u Indiji su zatvorenicima osuđenima na doživotni zatvor na čelo tetovirali njihovo osobno ime. I osuđenike u Australiji, koji su također služili na brodovima, vlasti su dale tetovirati izlažući ih tako javnoj osudi (Awofeso, 2002, 167). Tetovažama su u SAD–u i Velikoj Britaniji obilježavali dezertere, u sovjetskom gulagu zatočenike, a u nacističkim logorima smrti židove. Stručnjaci se slažu da je tetovaža informacija, biljeg, koji u određenim slučajevima i unutar grupa koje su sačuvale primitivne običaje (zatvorenici, yakuze, članovi bandi) služi kao identifikacijska oznaka (Fliegauf, 2014,

1 U Europi je riječ *tatoo* prvi zabilježio prirodoznanac Joseph Banks (1796.) na brodu Endeavour kapetana Jamesa Cooka. Iz brodskoga dnevnika kapetana Cooka ta je riječ, ali i običaj tetoviranja, proširena diljem svijeta. Do tada su u prijevodu Staroga zavjeta za simbole urezane u tijelo koristili izraze *zarezotina*, *ogrebotina* ili *žigosanje* i bili su izrijekom zabranjeni.

54). Polovicom 20. stoljeća članovi američkih uličnih bandi tetovirali su simbole svoje bande po uzoru na japanske yakuze, a i zatvorenici svojim tetovažama "poručuju" tko su i kojoj bandi pripadaju (Moorman, 2020).

Utiskivanje željene "poruke" (simbola, slike, teksta) u tijelo bolna je radnja koja se ubraja među distorzivne intervencije, zajedno s bušenjem ušiju, usana ili nosa, zašiljenjem ili izbijanjem zubiju i dr. Možemo reći kako je riječ o samoozljeđivanju kojim se trajno mijenja originalni izgled čovjekova lica ili tijela (Hodován, 2013, 72). S obzirom na to da je tetoviranje još i danas ponajprije povezano s kriminalom, već je odavno u fokusu istraživanja kriminalistike i kriminologije.

1.1. Zašto se ljudi tetoviraju

Možebitno je običaj tetoviranja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegoni i Albaniji preuzet još od ilirskih plemena, ali je uslijed turske provale na Balkan tetovaža Hrvatima i Albancima katolicima postala sredstvo obrane od Osmanlija i njihovih pokušaja da katolkinje uzmu sebi za žene ili da se koriste sebi pridržanim pravom prve bračne noći. Urezivanjem križa na tijelo mlade djevojke određivan je njezin vjerski identitet te je putem neverbalne komunikacije sugeriran muslimanskim (turskim) muškarcima njezin kršćanski identitet (Glück, 1889, 81; Herceg, 2017, 343; Stipčević, 1974, 80). Istraživanje odnosa prema tomu jedinstvenomu vidu tetovaže, koji je ponegdje sačuvan do danas, pokazalo je specifične rezultate među hrvatskim ispitanicima (Haluga i Sviličić, 2020, 146). Još i danas je u zlatarskim i filigranskim radnjama (taj obrt još uvijek često obavljaju Albanci katolici) u dalmatinskim gradovima moguće vidjeti, doduše sada već starije, Albanke katolkinje s tetoviranim križevima na vidljivim dijelovima tijela (rukama ili rjeđe čak na čelu). Te su tetovaže izvedene priručnim sredstvima i na njima je jasno uočljivo kako nisu napravljene radi uljepšavanja, kao dekoracije, nego su služile za obranu dostojanstva.

No, za razliku od toga oblika tetoviranja, koji još ponegdje postoji u Bosni i Hercegovini, ili pak tetovaža koje izražavaju plemensku pripadnost i članstvo u nekom kartelu ili bandi, danas smo svjedoci pomodnoga tetoviranja koje nema posebnu motivaciju. Tetovirana osoba jednostavno želi "nešto" staviti na svoje tijelo, smatrajući da se time ukrašava. Zato je ponekad teško odrediti razlog zašto je netko dao "urezati" svoje tijelo. Kao i svaka moda, tako i tetoviranje protekom vremena postaje prihvatljivo, pa je zato uočljiva i generacijska diferenciranost u pogledu odnosa prema tetovažama. Stariji su ljudi, konzervativci, dakle oni koji poštuju tradicijske vrijednosti, mahom neskloni tetovažama i povezuju ih s narkomanima, kriminalcima, zatvorenicima i članovima bandi, a mladi i osobe koje sebe smatraju liberalnima (ma što to značilo) prijemčivi su za taj vid neverbalne komunikacije. Naime, tetovaža može biti motivirana željom tetoviranoga da na tijelu ima lijepu, zahtjevnu dekoraciju, čime želi naglasiti tjelesnost, ali isto tako njome želi poslati poruku, pokazati ekstravagantnost, izazvati pozornost, pripadnost kulturnomu ili nekomu drugomu krugu. Pritom vrijedi stara latinska izreka *de gustibus non est disputandum*, to jest ono što je nekomu lijepo u očima

drugoga može biti upravo suprotno. Zato postoji dvojba je li tetovaža ukras ili pak blamaža (usp. Hrvatsko Nadzemlje, 2021). Uvodno spomenimo i činjenicu da je neprijeporno kako se tetoviranoj osobi u tijelo unose i opasne kemikalije. Stoga je Europska unija od utorka 4. siječnja 2022. zabranila oko četiri tisuće najčešćih kemikalija koje se nalaze u obojenim tintama, pa stoga tetoviranje u boji na području Europske unije načelno više nije moguće. Naime, ta moda zahvaća sve veći broj državljana Europske unije. Godine 2003. bilo je 5% tetoviranih, a sada ih je 12% (usp. Portal Novi list, 2022).

1.2. Motivi za tetoviranje

Kao što smo spomenuli, tetovaža kao sredstvo neverbalne komunikacije ima za cilj izazvati pozornost. Proizvod je potrošačke kulture, a modni trend postala je s pojavom aerobika, jogginga, body buildinga, zdravoga načina života, koji su u prvi plan istaknuli tjelesnost. Posredstvom masovnih medija (film, televizija, glazba) u američkoj subkulturi sve više mladih poistovjećivalo se je s izvođačima hip–hop, rap, odnosno gangsta glazbe, koji nisu tajili svoje veze s podzemljem. Preuzimanjem toga glazbenoga izričaja, odijevanja, ponašanja i dakako tetovaža američka mladež imala je planetarni utjecaj na cijeli svijet, koji često oponaša američki uzor (Ladányi, 2018).

O motivaciji za tetoviranje provedeno je više istraživanja, koja su pokazala da je tetoviranje ipak dominantno muški običaj, iako se u zadnje vrijeme znatno povećava broj tetoviranih žena. U SAD–u je 2006. godine u ukupnoj odrasloj populaciji bilo 24% tetoviranih žena uglavnom u dobnoj skupini od 20 do najviše 31 godine (Wohlrab et al., 2007, 90). U jednom od istraživanja motivacijske pozadine najviše je ispitanika navelo naglašavanje individualnosti kao glavni razlog za tetoviranje, tvrdeći da tako ističu pojedinačne kvalitete i posebnost, jedinstvenost (Hodován, 2010; Stirn, 2004, 51). Drugi najčešći motiv bio je estetski, jer su tetovirane osobe uvjerene da tetovaža uljepšava njihovo tijelo i jer je tetoviranje moderno. Nemali broj upitanih rekao je da se je na taj zahvat odlučilo kako bi označili članstvo u grupi, to jest privrženost određenoj subkulturi, suosjećanje s njom i želju za integracijom. Potraga za duhovnim, kulturnim simbolima i tradicijom kao motiv bio je prisutan skoro isključivo među fakultetski obrazovanim ispitanicima. Sljedeći motivacijski čimbenik bila je želja za utiskivanjem u tijelo pečata osobnoga iskustva. Prema nekim zapažanjima, zlostavljane žene tim bolnim činom i utiskivanjem tetoviranoga znaka na oštećenom dijelu svojega tijela daju mu novi smisao te ga time "vraćaju u svoj posjed". Otpor ili prkos kao motivacijski čimbenik znakovit je za mlađu populaciju, napose one koji su se tetovirali unatoč roditeljskoj zabrani ili protivljenju. Bilo je ispitanika koji su smatrali da su time postali seksualno privlačni, kao i onih koji se toliko često tetoviraju da su postali *tatoo*–ovisnici.

Među ispitanicima s nižim obrazovanjem (kvalificirani radnici) najtipičnija motivacija bilo je članstvo u grupi, odnosno estetika, a u skupinama s višim obrazovanjem (matura, fakultet) uočljivi su još i želja za naglašavanjem individualnosti i duhovno–kulturni aspekt.

U vezi s razlogom za tetovažu spomenimo i to da je čak 42% ispitanika navelo da su šest mjeseci prije nego što su se tetovirali prošli kroz životnu krizu: rastava, smrt u obitelji, gubitak posla, ljubavno razočaranje, drugi problemi s privatnošću (Atkinson i Young, 2001, 120). Istraživanja pokazuju da je među tetoviranima u većem postotku prisutna ovisnost o duhanu, alkoholu i opojnim drogama, bračni problemi, usamljenost i nemogućnost ostvarivanja veze, sklonost depresiji i počinjenju zločina (Szucsáki, 2013, 72). Richard S. Post smatra da tetovirane osobe imaju stanovite probleme u ponašanju. Nenad Radović i Zoran Đurđević navode jedno istraživanje provedeno 2002. godine među kanadskim srednjoškolcima koje je pokazalo vezu između tetoviranja (i *piercinga*) i protupravnoga, odnosno rizičnoga ponašanja (Deschesnes et al., 2006, 385). Slično francusko ispitivanje otkrilo je povezanost između tetoviranja i uživanja alkohola, a 2015. u Londonu provedeno je istraživanje koje je posvjedočilo kako su tetovirane osobe u znatno većoj mjeri sklone verbalnoj agresiji, bijesu i nepopustljivosti (Swami et al., 2015, 150).

Glede tetoviranih simbola razlikuju se tzv. mirne tetovaže od onih koje nose agresivnu poruku. Zato mnoge policije unose u svoje kartoteke i tetovaže koje počinitelji kaznenih djela imaju na svojim tijelima. Kriminalisti pak iz tih tetovaža "iščitavaju" poruke. Među kriminalcima najpoznatije tetovaže su suze (upućuju na broj osoba koje zatvorenik ubio), antisocijalne poruke, brojčane kombinacije (88 — nacisti, 23 — *skinheadsi*, 713 — članovi meksičke mafije u Houstonu) i kratice (primjerice FAIM za irsku mafiju) (usp. CBSA, 2008).

Mađarska je policija 2017. uvela sustav ALFONZ za detektiranje počinitelja kaznenih djela. U naputku državne policijske uprave za provedbu primjene toga sustava navedeno je da u opisu počinitelja kaznenih djela, čak i onih za koje postoji osnovana sumnja, obvezno trebaju biti navedene tetovaže te moraju biti fotografirane iz raznih kutova (usp. ORFK, 2017). O učinkovitosti takve evidencije svjedoči i policijsko izvješće o slučaju iz županije Csongrád (danas Csongrád–Csanád) sa sjedištem u Szegedu. Jedan 26–godišnji mještanin 28. svibnja 2018. iz obiteljske je kuće u Csongrádu otuđio zlatni lančić i gotovinu. Prilikom žurnoga napuštanja objekta u koji je provalio vidjeli su ga neki građani i uočili njegove tetovaže. Na temelju opisa počinitelj je samo deset minuta kasnije već bio pronađen i uhićen. Kod njega su pronađeni otuđeni predmeti te je priznao djelo (usp. Magyar Rendőrség, 2018).

Svemu naprijed navedenomu treba međutim dodati da je napose u zadnjem desetljeću tetoviranje postalo modom u krugu mladeži i da nemali broj mladih u biti samo oponaša svoje uzore (sportaše, glumce, pjevače), pa se naprijed navedeni motivacijski čimbenici na njih ne odnose. Tetovaže su postale općeprihvaćene, njih pokazuju i njima se diče u časopisima i televizijskim programima, čime utječu i na djecu.

1.3. Poslovni svijet i tetovaže

Poslodavci imaju pravo na određivanje pravila odijevanja (eng. *dress code*), pa tetovaže pri zapošljavanju mogu biti nepremostive zapreke (Heka i Harkai, 2019, 17). U članku objavljenom 17. travnja 2018. na mrežnoj stranici *Salary.com*

navedeno je kako na tržištu rada imaju vrlo negativan učinak. Čak 76% upitanih poslodavaca izjasnilo se je da osobe s tetovažom i piercingom ne bi zaposlili, a 39% njih smatra da bi tetovirani zaposlenici u lošem svjetlu prikazali svojega poslodavca (Salary.com, 2018). Spomenuta studija Pew Research Centera pokazuje da blizu 40% Amerikanaca starih između 18 i 29 godina ima barem jednu tetovažu. Glede stupnja obrazovanja među tetoviranima zabilježeno je samo 10% njih sa završenim fakultetom, odnosno 20% onih sa srednjom stručnom spremom. Uočljivo je to i da je veći postotak tetoviranih bio među onima bez obitelji ili rastavljenima. Najveći dio njih zaposlen je u poljoprivredi (22%), zatim u ugostiteljstvu, turizmu i rekreaciji (20%) te na području umjetnosti, medija i zabavne industrije (16%). Najmanje postotak tetoviranih u vladinim je službama i upravi (8%).

Prema istraživanju u Hrvatskoj 700 ispitanika (od kojih 47% visoke stručne spreme), dvije trećine Hrvata (67%) pokazalo se je tolerantnima prema osobama s tetovažama, a 33% nema simpatija prema tomu običaju. Negativno mišljenje o tetoviranima ima svaka peta osoba, smatrajući ih nesigurnima, problematičnima, nestabilnima, buntovnima, a tetovirane osobe misle za sebe da su su kreativne, slobodoumne, avanturističke, autentične i njeguju individualnost (Moj Posao, s. a.). U poslovnom svijetu protivnicima tetovaža osobito smetaju tetovaže na licu (45%), na vratu (29%) i na vidljivom dijelu ruke (20%). No, čak se i tetovirani ispitanici slažu da djelatnici u zanimanjima koja zahtijevaju visok stupanj povjerenja, kao što su učitelji, liječnici i odvjetnici, ne bi trebali imati tetovaže ili bi ih trebali prikriti, iz čega proizlazi da i među njima veće povjerenje imaju oni bez tetovaža.

2. Monoteističke religije i tetovaže

Židovi i muslimani smatraju čak i fotografije ljudskoga lica nepoželjnima, a tetoviranje kao žigosanje tijela ili lica težak je grijeh. Kršćani nemaju izričitu zabranu tetoviranja, ali također ne gledaju blagonaklono na urezivanje biljega na tijelu. Vjernici kršćani, židovi i muslimani prihvaćaju da su čovjekovo tijelo i lice dar Božji te se nikakva korekcija (osim dakako medicinski nužnoga zahvata) ne smiju na njima vršiti. Njima tetovaže ne znače uljepšavanje, nego dapače oštećivanje ili sakaćenje ljudskoga tijela. Tetovaže su trajne i teško uklonjive, što predstavlja problem kada se tetovirana osoba prestane identificirati s porukom koju nosi na tijelu ili licu (tzv. *tattoo regret*).

2.1. Judaizam

Zabrana tetoviranja potječe iz Staroga zavjeta, gdje je pisano: »Ne urezujte zareza na svome tijelu za pokojnika; niti na sebi usijecajte kakvih biljega. Ja sam Jahve!« (Lev 19,28). Židovi tetovažu smatraju stalno vidljivim znakom kršenja Tore i primjerom idolatrije (Radnóti, 2016). Talmud propisuje da je zabranjeno »na sebe tetovirati ime ili simbol nekoga idola, jer time čovjek izražava da se nalazi pod vlašću toga idola« (Kraus, 2011). Rabin Báruch Oberlander, vođa

Ortodoksnoga rabinata u Budimpešti i čelnik hasidskoga pokreta (Chábád Lubavics) smatra kako se zabrana propisana Torom odnosi na sve vrste tetovaže, samo što Biblija izriče zabranu urezivanja tekstualnih poruka i figurativnih prikaza, a zabrana je nefigurativnih tetovaža rabinskoga podrijetla (Talmud, *Mákot* 21a., Oberlander 2017, 18.). Mišljenja rabina podijeljena su oko toga je li vjernik nakon obraćenja dužan ukloniti tetovaže sa svojega tijela, smiju li se one uopće biti uklonjene ili trebaju biti prebojane tako da budu nevidljive. Rabinski responzumi (odgovori rabina na postavljena im pitanja) polaze od toga da su zabranjeni i tetoviranje i tetovaža, pa zato postojeća tetovaža ne treba (i ne smije) biti uklonjena, odnosno prebojana. Ipak, nemali broj rabina smatra kako je preporučljivo da se obraćenik oslobodi tetovaže, kako ne bi ostalo traga ranijemu grijehu. Rabini koji dopuštaju da se ranija tetovaža preboji smatraju da u takvim slučajevima nije riječ o novoj tetovaži, nego o poništavanju ranije. Uklanjanje tetovaže obavlja se uz lasersku tehnologiju, što je također u suprotnosti s Torom, jer pri tom zahvatu nastaje rana, a Tora propisuje da si čovjek ne smije nanositi nikakve ozljede i rane na tijelu. Zato neki uklanjanje tetovaža obavljaju podvrgavanjem plastičnoj operaciji.

Još veći prijepor predstavljaju slučajevi kada si je netko dao tetovirati nekakav vjerski simbol ili poruku. Talmud propisuje da tetovaža s Božjim imenom ne smije biti vidljiva, pa ju tetovirani uvijek treba prekriti. Elijáhu Báksi–Doron, bivši glavni sefardski rabin Izraela, smatra da takav natpis ne samo smije, nego i treba biti uklonjen, jer on sam po sebi »simbolizira otpor Božjoj volji« (Oberlander, 2017, 18.).

Naposljetku, spomenimo i to da postoji problem pogreba tetoviranih židova. Rašireno je mišljenje kako tetovirane osobe nije dopušteno pokopati na grobljima ortodoksnih židova, što nije sasvim točno. Naime, židovske pogrebne udruge imaju pravo odlučiti o tom hoće li takvu osobu pokopati na svojem groblju. S obzirom na to da je tetoviranje zabranjeno, pojedine pogrebne udruge mogu uskratiti dopuštenje da preminuli bude sahranjen na njihovu groblju. No, to se rijetko događa (Benjaminson, 2012).

Posebno bolno pitanje predstavljaju tetovaže osoba koje su preživjele nacističke logore smrti i holokaust. Logoraški broj, koji im je obično tetoviran na lijevoj podlaktici, tim je ljudima svjedočanstvo o patnjama kroz koje su prošli. Praksa tetoviranja uvedena je 1941. u Auschwitzu, a naredne godine i u Birkenauu. Logoraški broj služio je za lakšu identifikaciju zatvorenika, ali je bio i sredstvo dehumanizacije, jer su ti ljudi time gubili svoja imena i osobnost (USHMM, 2019). Rabi Oberlander s tim u vezi spominje da je Njemačka 1965. ponudila isplatiti tisuću dolara svakomu preživjelomu židovu koji bi bio voljan plastičnom operacijom ukloniti tetovirani broj s ruke. Jedna žena kojoj je u Auschwitzu utisnut taj broj obratila se je s pitanjem rabinu Ephraim Oshryju htijući znati smije li sudjelovati u tom programu (USHMM 2019). Rabin Oshry, koji je o holokaustu napisao četiri knjige, svoj je odgovor objavio u rabinskom časopisu *Hapardes* u New Yorku (god. 39, br. 6, 5725, adar 1, str. 10) (Isto). Tvrdio je da su nacisti tetovirali brojeve na ruke židovskih logoraša s ciljem njihova ponižavanja, želeći poručiti da oni nisu ljudi, nego samo brojevi, pa zato židovi trebaju nositi te te-

tovaže. Tim prije što su one postale simboli ponosa, ali ujedno i optužnica za sva zlodjela koja su im učinjena (Teshuvot Mima'amakim 4:22) (usp. Zivotofsky, s. a.; Oshry, 2014). S tim gledištem nije se složio rabin Amstel Meir, glavni urednik halakhičkog časopisa *Hamaor*, koji je također izlazio u New Yorku (Oberlander, 2017, 21.). On je, naime, zastupao mišljenje da ljudi ne smiju biti prisiljavani na to da podnose nepodnošljivu duševnu bol time što cijeloga živote nose tetovirani broj koji ih podsjeća na zlo koje im je naneseno. Zadnjih godina pojavio se je novi problem u židovskoj zajednici — pripadnici novih naraštaja daju si na podlaktice tetovirati logoraške brojeve svojih djedova i baka, što je u suprotnosti s vjerskim propisima.

U vezi s nacističkom tetovažom vrijedi spomenuti i sudski postupak koji je pokrenut zbog toga što se je jedan muškarac (kasnije se je ispostavilo da je član Nacionalne demokratske stranke i gradski vijećnik u Berlinskoj skupštini) 2015. godine pojavio na bazenu u Oranienburgu s tetoviranom porukom *Jedem das Seine* ("svakomu svoje") nas leđima (JTA, 2016). Taj slogan nacističkoga logora u Buchenwaldu izazvao je pažnju jednoga mještanina židova, koji je podnio tužbu protiv tetoviranoga muškarca (Zsido.com, 2015). Pravnici su nakon duže polemike zaključili da javno pokazivanje takve tetovaže podliježe sankciji, pa je prvostupanjska presuda (uvjetna kazna lišenja slobode u trajanju od šest mjeseci) u žalbenom postupku 2016. godine preinačena u bezuvjetnu zatvorsku kaznu u trajanju od osam mjeseci (Zsido.com, 2016).

2.2. Islam

Islam dopušta i ženi i muškarcu uljepšavanje i ukrašavanje, ali zabranjuje lažnu i umjetnu ljepotu. Tetoviranje se smatra oštećivanjem, poružnjivanjem tijela, ujedno i prijevarom te djelom koje potječe od zla. Čovjek je od Boga dobio svoje tijelo i u istom stanju ga mora očuvati i vratiti. Tijelu ne smije biti nanijeta šteta i bol, a bockanje iglama i ubrizgavanje boje u njega upravo je to. Zbog toga tetovaža mora što prije biti uklonjena medicinskom intervencijom (operacijom), potom je potrebno zaliječiti ranu i pokajati se zbog zloga djela (Islamska zajednica BiH, 2010). Najstrože je zabranjeno ubrizgati tintom u tijelo kuranske stihove (*ayah*, *ayet*) ili hadis (priopćenja o životu, običajima i učenju proroka Muhameda), jer time tijelo postaje nečisto. S obzirom na to da muslimani u toalet ne smiju unijeti svete stvari, a tetovažu ne mogu skinuti sa sebe i ostaviti ju izvan zahoda, to povećava počinjeni grijeh. Zato muslimani smatraju prokletima i osobu koja je načinila tetovažu i tetoviranoga (Topoljak, s. a.). Unatoč tomu, tetoviranje je kao moda, dakako, prisutno i među muslimanima. Više novinskih napisa svjedoči o teško narušenim obiteljskim odnosima (primjerice između oca i sina) zbog slijeđenja zapadnjačke mode tetoviranja. No, postoji i problem u vezi s obrednim pranjem prije pokopa preminulih osobama, jer nekada muslimanske zajednice odbijaju dati pristanak na to (Koyuncu i Telišman, 2010).

Iako se Kuran izrijekom ne izjašnjava o tetovaži, hadisi izriču zabranu. Tako Ibn Kesir navodi kastriranje i tetovažu kao načine na koji se vrši izmjena čovjekova izgleda (Admin, 2014).

3. Katolička crkva

Katolička crkva izrijekom ne zabranjuje tetovaže, ali svećenici upozoravaju da je Bog čovjeka stvorio na svoju sliku i priliku, pa stoga tetovaže, uključujući i kršćanske simbole, znače suprotstavljanje Njegovoj volji (Kereszteny, 2014). Tetoviranje je poganski običaj, uništavanje ljudskoga tijela i samokažnjavanje (Pavić, s. a.). Već smo spomenuli da sveti apostol Pavao u Prvoj poslanici Korinćanima piše: »Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama, koga imate od Boga, te niste svoji. Jer kupljeni ste otkupninom. Proslavite dakle Boga u tijelu svojem!« (1 Kor 6,19–20; usp. Schumacher, 2022; Redakcija, 2021). Drugi vatikanski koncil u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* od 7. prosinca 1965. izražava da čovjek svoje tijelo, koje je od Boga stvoreno i određeno da uskrsne u Posljednji dan, mora smatrati dobrim i vrijednim te časti (usp. GS).

Dakle, ni židovi ni muslimani ni kršćani ne smiju se isticati svojom vanjštinom, a tetovažom želi biti izazvana pažnja i usredotočenost na poruku ili simbol nacrtan na čovjekovu tijelu. Franjevac Ivo Pavić svjedoči kako je jedna mlada djevojka nakon obraćenja patila zbog lika Budhe koji je imala tetoviran na tijelu sve dok ga nije laserskom operacijom dala ukloniti. Isto je tako jedna žena zbog lika zmaja na suprugovim leđima pala u depresiju i zatražila rastavu (Pavić, s. a.).

Zaključak

Povijest obilježavanja ljudskoga tijela raznim znakovima i simbolima seže u daleku prošlost. Znakovita je za plemenske kulture, ali je potkraj 20. stoljeća iz američkoga subkulturnoga kruga putem medija, filma i popularne glazbe proširena diljem svijeta. Potvrdila se je opravdanost izreke koja se povezuje s Eleanor Roosevelt, a prema kojoj umni ljudi raspravljaju o idejama, srednji sloj je usredotočen na događaje, a tzv. obični ljudi bave se životima drugih ljudi. Dakle, ti potonji čitaju žuti tisak, gledaju televizijske emisije o slavnima te nastoje oponašati odijevanje, frizure, tetovaže sportaša, glumaca i pjevača koji su im uzori.

Vjerski pravni sustavi zabranjuju tetovaže, kao vid idolatrije i uništavanja tijela. Iako je ta zabrana jasnije izraženija kod židova i muslimana, ona nije prihvatljiva ni kršćanima. S jedne strane, unošenje boje u organizam ugrožava zdravlje, a utiskivanje simbola, znaka ili teksta izaziva bol i znači sakaćenje ili oštećenje tijela, koje je slika Božja. Osim toga, može izazvati poteškoće i pri zapošljavanju, pa tako u nekim zemljama u policijsku službu ne primaju osobe s tetovažom, neki poslodavci ne žele u ugostiteljstvu, avioprijevozništvu i dr. zapošljavati tetovirane osobe. Nerijetko se događa da ljudi kasnije požale zbog tetovaže, pa ju žele ukloniti, što izaziva dodatnu skupu i bolnu medicinsku intervenciju. Njihovi primjeri svjedoče nam da nije dobro zbog modnih hirova trajno promijeniti tjelesni izgled.

Literatura

Admin (2014). Tetovaže i tetoviranje u vjeri. *Ima Boga* (6. kolovoza). URL: http://imaboga.blogspot.com/2014/08/tetovaze–i–tetoviranje–u–vjeri.html (29.10.2022.)

Atkinson, Michael; Young, Kevin (2001). Flesh journey: Neo primitives and the contemporary rediscovery of radical body modification. *Deviant Behavior*, 22, 117–146.

Awofeso, Niyi (2002). Jaggers in the pokey: Understanding tattooing in prisons and reacting rationally to it. *Australian Health Review*, 25(2), 162–169.

Benjaminson, Chani (2012). Can a person with a tattoo be buried in a Jewish cemetery? *Chabad.org*. URL: https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/533444/jewish/Can–a–person–with–a–tattoo–be–buried–in–a–Jewish–cemetery.htm (29.10.2022.)

Biblija. *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Prevoditelji: Silvije Grubišić (Petoknjižje), Filbert Grass (Psalmi), Nikola Miličević (Pjesma nad pjesmama), Antun Sović (ostali dijelovi Staroga zavjeta), Bonaventura Duda i Jerko Fućak (Novi zavjet). Imprimatur: Hrvatska biskupska konferencija, 10. listopada 2008. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.

CBSA (2008). Canada Border Services Agency, *Tattoos and Their Meanings*. URL: https://info.publicintelligence.net/CBSA–TattooHandbook.pdf (29.10.2022.)

Deschesnes, Marthe; Finès, Philippe; Demers, Stéphanie (2006). Are tattooing and body piercing indicators of risk–taking behaviours among high school students? *Journal of Adolescence*, 29 (3), 379–393.

Fliegauf, Gergely (2014). A tetoválás, mint szubkulturális jelenség: marginalizálódásra utaló jelek magyar fogvatartottak tetoválásain. *Börtönügyi Szemle*, Vol. 33. No. 1. 48–64. https://epa.oszk.hu/02700/02705/00097/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2014_1_048–064.pdf 1, (20. 5. 2021.).

Glück, Leopold (1889). Tetoviranje kože kod katolika u Bosni i Hercegovini. *Glasnik zemaljskog muzeja*, 3, 81–88.

GS. *Gaudium et spes*. (7. prosinca 1965.) Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu. U: Josip Turčinović (ur.), *II vatikanski koncil: Dokumenti: Latinski i hrvatski* (str. 620–768). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970.

Haluga, Vesna; Svitličić, Nikša (2020). Istraživanje suvremene percepcije tradicijske tetovaže na primjeru tetovaža žena katolkinja iz Bosne i Hercegovine. *Hum*, 15(24), 144–161.

Heka, László; Harkai, István (2019). A tetoválás tilalma a vallási jogrendszerekben. *Jogelméleti szemle*, 4, 9–25.

Herceg, Toni (2017). Tetovaže. *Hum*, 12(17–18), 342–367.

Hodován, Zsófia (2010). A tetováltatás motivációs háttere. *Mindennapi Pszichológia*. https://mipszi.hu/cikk/091110–tetovaltatas–motivacios–hattere (29.10.2022.)

Hodován, Zsófia (2013). Bőrbe varrt bűnjel — A tetoválás kultúrtörténeti változásai, különös tekintettel a bűnözés és a tetoválás kapcsolatára. *Börtönügyi Szemle*, 1, 71–76.

Hrvatsko Nadzemlje (2021). Tetovaža ili blamaža? *YouTube* (16. lipnja). URL: https://www.youtube.com/watch?v=FjnTA9o1KUQ&t=7s (29.10.2022.) [Videosnimka.]

Islamska zajednica BiH (2010). Kazna za tetoviranje. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini (26. listopada). URL: https://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=9703 (29.10.2022.)

JTA (2016). German politician loses appeal on Nazi–themed tattoo, now going to jail. *Jewish Telegraphic Agency* (7. studenoga). URL: https://www.jta.org/2016/11/07/glo-

bal/german–politician–loses–appeal–on–nazi–themed–tattoo–now–going–to–jail (29.10.2022.)

Kereszteny, Család (2014). Egy keresztény csináltathat tetoválást? Kereszteny Család (13. rujna). URL: https://keresztenycsalad.blog.hu/2014/09/13/tattoo_572 (29.10.2022.)

Kiš, Miroslav M. (2003). Kršćanski način življenja i ponašanja. *Biblijski pogledi*, 11(1–2), 73–122.

Košić, Vlado (2019). Čovjek stvoren "na sliku Božju" — njegova veličina i poziv: Dokument Vijeća HBK za nauk vjere. *Informativna katolička agencija* (27. studenoga). URL: https://ika.hkm.hr/dokumenti/covjek–stvoren–na–sliku–bozju–njegova–velicina–i–poziv/ (29.10.2022.)

Koyuncu, Murat; Telišman, Željka (2010). Tetovaže kao grijeh? *Deutsche Welle* (16. studenoga). URL: https://www.dw.com/hr/tetova%C5%BEe–kao–grijeh/a–6234072 (29.10.2022.)

Kraus, Naftali (2011). A tetoválásról? *Naftali Kraus blogja* (20. siječnja). URL: http://judaizmus.blogspot.com/2011/01/mit–mond–halacha.html (29.10.2022.)

Ladányi, Bence (2018). Testre varrt fájdalmak — a börtöntetoválások világa. *Mindszet Pszichológia* (24. srpnja). URL: https://mindsetpszichologia.hu/testre–varrt–fajdalmak–a–bortontetovalasok–vilaga (29.10.2022.)

Moj Posao (s. a.). Navikli smo na tetovaže u radnim okolinama, ali u određenim zanimanjima ih ne volimo vidjeti. *Moj Posao*. URL: https://www.moj–posao.net/Press–centar/Details/82396/Navikli–smo–na–tetovaze–u–radnim–okolinama–ali–u–odredjenim–zanimanjima–ih–ne–volimo–vidjeti/55/ (29.10.2022.)

Moorman, Darlene N. (2020). The Yakuza: Organized Crime in Japan. *Downtown Review*, 7(1). URL: https://engagedscholarship.csuohio.edu/tdr/vol7/iss1/1 (29.10.2022.)

Oberlander Báruch rabin: Létezik–e kóser tetoválás? — Sminktetoválástól a Holokauszt emlékezetéig. *Egység* Vol. XXVII. No. 98. Budapest, 2017. (Elul–Tisri 5777–78.) Egység Magazin 27. évfolyam 98. szám — 2017. szeptember 5. (20. 05. 2021.) i https://docplayer.hu/105850153–Khdvt–letezik–e–koser–tetovalas–netanjahu–ketfrontos–harca–a–robotok–anyja–yrkhvn–yhdvt–hvngryh.html (20. 05. 2022.)

ORFK (2017). 26/2017. (VIII. 25.) ORFK utasítás az ALFONZ Személyleírási Rendszer bevezetésével és alkalmazásával kapcsolatos feladatokról. *Wolters Kluwer*. URL: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17U0026.ORF&txtreferer=00000003.TXT (29.10.2022.)

Oshry, Ephraim (2014). Mélységből kiáltok. *Zsido.com*. URL: https://zsido.com/fejezetek/nemetek–altal–aldozataikra–tetovalt–szamok–eltavolitasa/ (29.10.2022.)

Pavić, Ivo (s. a.). Tetovaža — Oprez. URL: https://www.zupa–surkovac.com/hr/19/Tetova%C5%BEa+–+Oprez (29.10.2022.)

Peterson, David (1997). The tattooed delinquent or the delinquent tattoo? A response to the typology of tattooed "youth". *Youth Studies Australia*, 16(3), 46–47.

Portal Novi list (2022). EU od sutra zabranjuje tetoviranje u boji, tattoo artisti zgroženi: "Mi smo tu kolateralne žrtve". *Novi list* (3. siječnja). URL: https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/eu–od–sutra–zabranjuje–tetoviranje–u–boji–tattoo–artisti–zgrozeni–mi–smo–tu–kolateralne–zrtve/ (29.10.2022.)

Presečan, Zvonko (2019). Što Biblija kaže o tetovažama? Je li grijeh imati tetovažu na svome tijelu? *Put istina život*. URL: https://put–istina–zivot.com/tetovaze/ (29.10.2022.)

Radnóti, Zoltán (2016). Tiltottak a tetoválások a különböző vallások szerint? — a 24.hu honlap kérdése a lelkészekhez XXVII. *Radnóti Zoltán rabbi blogja* (31. srpnja). URL: http://rabbi.zsinagoga.net/2016/07/31/tiltottak–a–tetovalasok–a–kulonbozo–vallasok–szerint–a–24–hu–honlap–kerdese–a–lelkeszekhez–xxvii/ (29.10.2022.)

Redakcija (2021). Kršćanske tetovaže: Što Biblija kaže o tetovažama? *Novi život* (18. rujna). URL: https://www.novizivot.net/krscanske–tetovaze–biblija/ (29.10.2022.)

Reed, Carrie E. (2000). Tattoo in early China. *Journal of the American Oriental Society*, 120(3), 360–376.

Rendőrség (2018). Lezárt akta: Tetoválása buktatta le a betörőt. *Rendőrség* (24. lipnja). URL: https://www.police.hu/hu/hirek–es–informaciok/legfrissebb–hireink/bunugyek/lezart–akta–tetovalasa–buktatta–le–a–betorot (29.10.2022.)

Salary.com (2018). Tattoos and Jobs: Find Out How Tattoos/Piercings Can Limit Your Career. *Salary. com* (17. travnja). URL: https://www.salary.com/articles/tattoos–hurt–chances–getting–job/ (29.10.2022.)

Sanders, Clinton; Vail, Agnus (2008). *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*. Philadelphia: Temple University.

Schumacher, Robin (2022). Je li grijeh tetovirati se? *Novi život* (25. rujna). URL: https://www.novizivot.net/grijeh–tetovirati–se/ (29.10.2022.)

Stipčević, Aleksandar (1974). *Iliri*. Zagreb: Školska knjiga.

Stirn, Aglaja (2004) Motivations of tattoed and pierced for their body modifations. *Zeitschrift für Klinische Psychologie, Psychiatrie und Psychoterapie*, 52(1), 43–58.

Swami, Viren; Gaughan, Helen; Tran, Ulrich S.; Kuhlmann, Tim; Stieger, Stefan; Voracek, Martin (2015). Are tattooed adults reallymore aggressive and rebellious than those without tattoos? *Body Image*, 15, 149–152.

Szucsáki, Melinda (2013). Tiltott varrószakkör a rácsok mögött — Szabaddá tesz? *Börtönügyi Szemle*, 32(1), 71–76.

Topoljak, Sulejman (s. a.). Je li muslimanu dozvoljeno tetoviranje: Da li moram ukloniti tetovažu. N–UM. com. URL: https://www.n–um.com/tetoviranje/ (29.10.2022.)

USHMM (2019). United States Holocaust Memorial Museum, Tattoos and numbers: The system of identifying prisoners at Auschwitz. URL: https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/tattoos–and–numbers–the–system–of–identifying–prisoners–at–auschwitz (29.10.2022.)

Wohlrab, Silke; Stahl, Jutta; Kappeler, Peter M. (2007). Modifying the body: Motivations for getting tattooed and pierced. *Body Image*, 4, 87–95.

Zivotofsky, Ari (s. a.). Tzarich Iyun: Jews with Tattoos. URL: https://www.ou.org/torah/machshava/tzarich–iyun/tzarich_iyun_jews_with_tattoos/ (4.7.2019.)

Zsido.com (2015). Auschwitzot ábrázoló tetoválás miatt indíthatnak eljárást Németországban. *Zsido.com* (3. prosinca). URL: https://zsido.com/auschwitzot–abrazolo–tetovalas–miatt–indithatnak–eljarast–nemetorszagban/ (29.10.2022.)

Zsido.com (2016). Auschwitzos tetoválást viselt a hátán, nyolc hónapot kapott a német politikus. *Zsido.com* (10. studenoga). URL: https://zsido.com/auschwitzos–tetovalast–viselt–hatan–nyolc–honapot–kapott–nemet–politikus/ (29.10.2022.)

The Tattoo Issue in Judaism, Islam and Christianity

László Heka[*]

Summary

The tattooing of human skin has been practised since ancient times. Tattoos had multiple meanings in tribal cultures. The ritual rendered the members of the tribe equal members of the community, advanced their social rank, allowed them to carry out new functions, and was a demonstration of their ability to endure pain; also, the tribe was defined and made recognizable as a result of its rituals. Rituals similarly affected individual members for they helped identity development of both the individual and the community.

The custom was adopted by sailors and brought by them to Western civilization, while this type of „marking" had long existed in the East. In the beginning, sailors, prostitutes, slaves and convicts were tattooed. In mid–twentieth century tattooing was taken over by American street gangs from Japanese yakuza clans. It finally became a global fashion trend in recent decades and came to affect a large part of the European population through the American subculture. Yet Judaism, Christianity, and Islam — as religious legal systems — do not view this form of bodily self–harm favourably. Believers — be they Christians, Jews or Muslims — see the human body and face as a gift from God and therefore no correction thereof (excepting medical interventions) — tattooing in particular — may be performed. In this paper the views on tattooing of these three legal systems are presented.

Keywords: *tattooing; tattoo; body; face; Judaism; Islam; Christianity*

* Dr. László Heka, Ph.D., Associate Professor, University of Szeged, Faculty of Law and Political Sciences. Institute of Comparative Law and Legal Theory. Address: 6721 Szeged, Bocskai ut 10–12, Hungary. E–mail: *heka@juris.u–szeged.hu*